

A biofikciótól a „tudós-biofikcióig”

A kortárs magyar életrajzi fikció egy válfajáról*

Major Ágnes

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja Irodalomtudományi Kutatóintézet
tudományos munkatárs

E-mail: major.agnes@htk.elte.hu

ORCID 0000-0003-0586-0969

From Biofiction to “Scholar Biofiction”

On a Subgenre of Contemporary Hungarian Biographical Fiction

The study examines a distinctive form of contemporary Hungarian biographical fiction through *A rekonstrukciós város: (Hasonlatok)* [The Reconstructed City: (Similes)], László Szilasi's novella about Mihály Babits, and Róbert Milbacher's *P/S avagy utóirat a költő titkos életéhez* [P/S, or a Postscript to the Poet's Secret Life] (2026). The term “scholar-biofiction” refers to works whose authors draw on their professional experience as literary historians and mobilize the philological knowledge accumulated around their biographical subjects in fiction writing. In Szilasi's novella, biographical material derived from literary-historical sources undergoes fictional transformation, whereas Milbacher's biofiction about Sándor Petőfi foregrounds the processes through which historical knowledge is produced and verified. Approaching these works through a mode of operation comparable to intertextuality, the study explores how professional background knowledge shapes reception and how readers may move between lay and professional reading positions.

Keywords: biofiction, Hungarian contemporary literature, biographical referentiality, life writing, László Szilasi, Róbert Milbacher

Élet és irodalom

A hazai irodalomtudományos diskurzusban mindeddig kevésbé használt biofikció terminusa a *biográfia* és a *fikció* szavak összevonásából született, s legtágabb értelemben azokra a művekre alkalmazható, amelyekben a szerzőtől különböző valós életrajzi személy válik egy fiktív történet főszereplőjévé.¹ A kortárs magyar irodalom, úgy tűnik, kevésbé fogékony a biofikciókra, a műfaj divatja nálunk határozottan kisebb, mint külföldön,² ellentétben például az autofikcióval, amely itthon is nagy népszerűségnek örvend.³ A biofikció helyi marginalizáltságának oka korántsem holmi recepciókésés vagy aszinkronitás, sokkal inkább a valóság és fikció e sajátos vegyítését körülvevő „történelmi” bizalmatlanság. Egy valós

* A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

¹ A biofikció tárgyalását lásd például: Michael LACKEY, „Locating and Defining the Bio in Biofiction”, *a/b: Auto/Biography Studies* 31, 1. sz. (2016): 3–10; Michael LACKEY, *Biofiction: An Introduction* (London–New York: Routledge, 2022).

² Néhány szerző a teljesség igénye nélkül: Peter Carey, Hilary Mantel, Michael Cunningham, Joyce Carol Oates, Colm Tóibín stb.

³ VISY Beatrix, „And what's your story? Autofikció és hibriditás”, *Studia Litteraria* 61, 3–4. sz. (2022): 74–97; BALAJTHY Ágnes, „Az autofikció elevensége: Bartók Imre: *Jerikó épül*”, *Studia Litteraria* 61, 3–4. sz. (2022): 98–118, 101–102.

személy élettörténetének fikcionalizálásában a hírességek népszerűségét olvasóvadászatra használó bulvár is meglátta a lehetőséget, elég az életrajzi regények és regényes életrajzok 20. századi divatjára gondolni, melynek számtalan giccses tömegterméket, dilettáns, nem professzionális művet köszönhet a magyar irodalom.⁴ Csetri Lajos 1967-ben a történelmi regényről írt keserű helyzetképében elmarasztalóan tér ki az életrajzi regény műfajára:

Az életrajzi regény, melynek divatja a század első évtizedeinek polgári irodalmában a freudizmus módszereinek hatására még csak nőtt, ma a legtöbb esetben az újfajta Cilikék erotikus pótkielégülését szolgálja, a Stradivariból a pánszekszualitást, Harsányi Zsolttól az ember- és történelemlátást örököelve, s ha néha még valamilyen marxista frazeológia is jelentkezik, csak annál bosszantóbban hat, mert a velejéig giccses és a kispolgárnak is alacsonyrendű szemléletmód elpalástolására szolgál.⁵

Az életrajzi regény – a lukácsi felfogással összhangban – a *Világirodalmi lexikon* meghatározása szerint

a történelmi regény alfaja, az emberi kultúra vagy történelem egy nagy alakjának életregénye. A 20. sz.-ban lett divatos. A történelem nagy figurái a történelmi regény klasszikusainál mindig mellékszereplők. A 19. sz.-ban, a romantikában (A. de Vigny) és elvétve a kalandos történelmi kommersz irodalomban (E. G. Bulwer-Lytton) jelentkezett ezzel szemben a történelmi alak középpontba állításának igénye. [...] A kommercializálódó életrajzi regény könnyen átszap a giccsbe, másfelől viszont a kor nagy német történelmi regényíróinál a történelem hősei középpontba állításának értelme a példaadás, a fasizmus elleni aktivizálás (H. Mann: *IV. Henrik*; L. Feuchtwanger *Josephus Flavius* életéről szóló regénye). Az életrajzi regényeknek azonban még ezekben a jelentős alkotásokban is megmarad az a problémája, hogy itt a nagy emberek magánéletéből kell kibontani nagy tetteiket és így a történelmi tendenciák ábrázolása helyett életük bizonyos véletlenszerű jelleget nyer.⁶

A fenti értékelések negatív ítélete az elmúlt évtizedek során mintha rásütötte volna bélyegét a műfajra, s az sem segít a helyzeten, hogy a népszerű, tömegigényeket kiszolgáló, nem irodalmi igénnyel megírt, ám mégis az „életrajzi regény” kategóriájába sorolt kötetek ma is elárasztják a könyvesboltok polcait. A biofikció megnevezés használata amiatt kiváltképp üdvös lehet a magyar irodalmi diskurzusban, hogy az „új” kifejezés talán még az életrajzi regény műfaji hagyományához kapcsolt negatív konnotációinkat is felfüggeszti. Emellett nálunk alighanem kulturálisan tabusítottabb a valós személyek bátor és kreatív irodalmi fikcionalizálása: egészen érzékeny terepről van szó, hiszen ha egy sokak által megbecsült életrajzi alak ábrázolásának középpontjában nem az elismerő tiszteletadás affirmatív gesztusa áll, rögtön felmerül a gyanú, hogy valamiféle leleplező szándék vezérli a biofikció szerzőjét. De megkockáztathatunk még egy okot: Magyarországon az autobiografikus és főként a szociografikus irodalom kanonizálódása miatt kevésbé van kereslet a tények és fikció keveredéséből születő irodalom egy újabb változatára.

A műfaj mellőzöttségének ellenére az elmúlt években természetesen születtek magyar biofikciók, mint például Rakovszky Zsuzsa *VS-e*, Péterfy Gergely *A kitömött barbárja* vagy Láng Zolt a biofikciót az autofikcióval vegyítő *Bolyaija*. Kétségtelen, hogy egy biofikció megírása összetett írói kihívásnak tekinthető, hiszen a modell életrajzának bizonyos fokú ismerete alapfeltétele a mű megszületésének. Nem mellékes kérdés azonban, hogy mennyire

⁴ A hetvenes-nyolcvanas évek számtalan életrajzi regénye más műfaji kategóriákkal, például az ifjúsági regénnyel keveredett, elsődleges funkciója pedig a szórakoztatás és ismeretterjesztés volt (például Kertész Erzsébet *Csipkebóli Brüsszelben* című regénye Jósika Miklós feleségéről, míg Kántor Zsuzsa *Ballada egy márványtábláról* című műve Eva Braunról szól).

⁵ CSETRI Lajos, „Regény és történelem”, *Tiszatáj* 21, 2. sz. (1967): 155–162, 155.

⁶ RADNÓTI Sándor, „Életrajzi regény”, in *Világirodalmi lexikon*, főszerk. KIRÁLY István, 2. köt (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1972), 1046.

mély ismeretekről beszélünk. Különösen izgalmas, hogy milyen biofikciók születnek, ha hősük az irodalomtörténet kanonikus, sokak által ismert szereplője, szerzőjük pedig irodalomtörténész-kutató, a tanulmányban ezért két kortárs szerző biofikcióit, Szilasi László *Amíg másokkal voltunk* című, három kisregényt tartalmazó kötetének Babits-biofikcióját,⁷ valamint Milbacher Róbert Petőfi lehetséges továbbéléséről szóló, a *Variációk a múltra* kötetben megjelent *P/S avagy utóirat a költő titkos életéhez* című művét⁸ vizsgálom meg.

Nem célom részletes szakmai életrajzot adni a két szerzőről, elég leszögezni, hogy mindketten irodalomtörténészek, egyetemi oktatók, akik számára ismerős terep a források felkutatása, áttekintése, rendszerezése és az összefüggések keresése. Egy 2018-ban készült interjúban Szilasi több alkalommal is érinti azt, hogy milyen kapcsolat tételezhető az írói és irodalomtörténészi hivatás között, s bizonyos mértékig elhatárolódik ugyan a két terület összekapcsolásától, mégis kiemeli az irodalomtörténészi munka „történetképzési gyakorlatát” mint a fikció létrehozásához szükséges eljárást:

A történetírás nyelvi alakulat, amely korábbi, nem feltétlenül történetírói célú szövegek továbbírása által áll elő. Ez íróként is biztató nekem. Soha nem idegenkedtem attól, hogy bizonyos esetekben korábbi szövegek újraírása által találjam meg saját mondataimat. [...] Az én regényeim irodalomtörténeti munkáim után és közben jöttek létre. [...] De az én irodalmi szövegeim nem az irodalomtörténet-írásból jöttek létre, nem az hajlott át. Hanem talán inkább abból a történetképzési gyakorlatból, ami az irodalomtörténet-írást általában is jellemzi. Összegyűjtöd az anyagodat. Kérdéseid által megpróbálsz megismerni. Kösza történetek által tényeket képezel az adatokból. Aztán egységesítesz (nem tudsz nem-egységesíteni), és megírod a történetedet.⁹

Az így létrehozott fikciós művek egyfajta *tudós-biofikció*kként gondolhatók el. A megnevezés előtagja csak kisebb részben utal a szerző intézményi pozíciójára, inkább a fikció létrehozását megelőző professzionális kutatói gyakorlatot jelöli, illetve az abból következő poétikai megoldásokra vonatkoztatható. A különféle irodalomtörténeti kutatások, tanulmányok, monográfiák, levelezések, kronológiák, kritikái kiadások ismerete mélyen meghatározza az életrajzi fikciót, s ennek a szövegalkotási eljárásnak következményei lesznek a mű olvasására és értelmezésére is. A tudós-biofikció kiterjedt kulturális és irodalomtörténeti tudásanyagot mozgósítására épít, igaz, előfordulhat, hogy az olvasó nem mindig tudja azonosítani azok eredetét. Hasonló a helyzet, mint az intertextualitás esetében: a szövegek közötti kapcsolat felismerésekor egy korábbi olvasmány aktivizálódik olvasás közben, és ennek köszönhetően az értelmezési lehetőségek száma is megsokszorozódik. Egy biofikció olvasásakor, ha felismerjük az életrajzból ismert eseményt, nevet, helyszínt stb., ugyanez megy végbe, még ha a háttér ebben az esetben ritkán vezethető vissza egyetlen szövegre. És ahogyan az intertextualitásnál, úgy a tudós-biofikció esetében is érvényes, hogy az előszöveg vagy a biográfiai tény ismerete nem szükségszerű ahhoz, hogy élvezni tudjuk az adott művet: a felismerés hiánya nem lehetetleníti el a befogadást, viszont újabb rétegek tárulnak fel, ha az azonosítás sikerrel jár. Szilasi Babits-kisregénye például egy pályakezdő, ambiciózus, nagy terveket szövögető fiatalember történeteként, egyfajta századelős karriernarratívaként is olvasható, az életrajzi tények ismeretében azonban a helyszínek, a szereplők és az események történeti referenciákkal párosulnak. Ebből következően laikus és professzionális olvasó helyett talán érdekesebb laikus és professzionális olvasói pozícióról beszélni, hiszen egészen könnyedén megvalósulhat a két kategória közötti átjárás, mivel a befogadó olvasói pozíciója is megváltozik, amint utánajár

⁷ SZILASI László, „A rekonstrukciós város: (Hasonlatok)”, in SZILASI László, *Amíg másokkal voltunk*, 7–95 (Budapest: Magvető Kiadó, 2016). A Jókairól szóló kisregény címe *Temetési dicséret: (Mitológia)*, a Bessenyei pedig *Ballet d'action: (Betoldások)*.

⁸ MILBACHER Róbert, „P/S avagy utóirat a költő titkos életéhez”, in MILBACHER Róbert, *Variációk a múltra: Két áltörténeti kisregény*, 5–93 (Budapest: Magvető Kiadó, 2026).

⁹ „»Legyen mondjuk, lovas szekér«: (Szilasi László válaszol Láng Zsolt kérdéseire)”, *Látó* 29, 4. sz. (2018): 77–86, 77–78.

bizonyos élettényeknek vagy szövegrészleteknek. Ilyenkor az olvasói és a szerzői munka egymás tükörképei. Utóbbi dokumentumokat olvas, rendszerezi az adatokat és összekapcsolja őket, továbbá mérlegeli a korábbi értelmezéseket, majd az így megszerzett tudást beépíti a fikciós szövegbe; az életrajzi háttért ismerő olvasó ezzel éppen ellentétes irányba halad: felfedezi az (irodalom)történeti tudás nyomait a fikción belül és újabb értelmezési horizont után kutatva az életrajzi anyaghoz fordul.

Megszólítani a tanúemlékeket

Szilasi *Amíg másokkal voltunk* című, 2016-ban megjelent kötete három, Babits Mihály, Jókai Mór és Bessenyei György életének egy-egy szakaszát feldolgozó kisregényt tartalmaz. E szövegek együttes elemzése minden bizonnyal további szempontokkal bővíthetné a tudós-biofikcióról eddig elmondottakat, azonban terjedelmi okokból a következőkben csak az első, Babitsra összpontosító *A rekonstrukciós város: (Hasonlatok)* című írás rövid vizsgálatára vállalkozom. A kisregény azért is alkalmas az eddig felvetett kérdések részletesebb tárgyalására, mert Szilasi több interjúban pontosan megnevezte, milyen forrásokkal dolgozott az írás során: elsősorban Apró Ferenc Babits szegedi éveit központba állító kötetét, illetve Róna Judit Babits-kronológiáit használta fel.¹⁰ E források ismeretében tehát részben hozzáférhetővé és rekonstruálhatóvá válik a fikció létrejöttéhez vezető irodalomtörténeti tudás, s egyben arra is lehetőség nyílik, hogy végigkövessük, a dokumentált életrajzi adatok milyen átalakuláson mennek keresztül a szövegben.

A kisregény keretes szerkezetben idézi meg Babits szegedi éveit: az 1930. április 6-i Nyugat-est alkalmából a városba visszatérő költő emlékeiből bontakozik ki az 1906 őszén kezdődő történet, melyben a nagy irodalmi tervekkel dédelgető fiatal tanár baráti és kollegiális kapcsolatainak alakulását, illetve íróvá válásának állomásait követhetjük nyomon. A főhős teljes neve nem hangzik el a kisregényben, mindvégig Mihály néven szerepel, és a különféle idősíkokban őt körülvevő emberek közül is többen kereszt- vagy becenevükön tűnnek fel: Juhász Gyula Gyula, Kosztolányi Dezső Didé, Móricz Zsigmond pedig Zsiga, s azonosításukhoz már ezeken a pontokon is szükség van arra az irodalomtörténeti tudásra, amelyre a kisregény másutt is számít. Ahogyan az eddigiekből is kiderülhetett, a szöveg nem egyetlen, nagy konfliktusra épülő cselekményt vezet végig, inkább felvillantja Mihály szegedi életének epizódjait, s közben a hétköznapi események és jelentéktelennek tűnő tapasztalatok, például egy utcakép vagy tárgy látványa emlékek előhívását katalizálják. Fikció és referencialitás ezen a ponton találkozik, ugyanis Szilasi a forrásokból ismert életrajzi mozzanatokat Mihály múltbéli élményeiként építi be a történetbe, a dokumentálható eseményeket pedig feltételezhető gondolatokkal és érzéki benyomásokkal egészíti ki. Az egyik, 1907-ben játszódó jelenetben például egy látszólag epizodikus automobil-baleset szemtanújaként Mihály a szegedi késeszmester gombjait meglátva egy korábbi szilveszter éjjelre asszociál:

¹⁰ „Babits, amikor megszerezte a diplomáját, először Szegeden tanított, és arról egy Apró Ferenc nevű ember írt egy kis könyvecskét. Abban minden benne van. Majd Róna Judit írt egy háromkötetes munkát, amiben minden benne van, amit Babitsról bármikor írtak. Percről percre le van írva, hogy mikor mit csinált.” „*Amíg másokkal voltunk*: Szilasi Lászlóval Ladányi István beszélget”, *tempevolgy.hu*, hozzáférés: 2026.08.30, <https://tempevolgy.hu/beszelgetosarok/amig-masokkal-voltunk-szilasi-laszloval-ladanyi-istvan-beszelget/> Az említett források: APRÓ Ferenc, *Babits Szegeden*, A Somogyi Könyvtár kiadványai 28 (Szeged: Somogyi Könyvtár, 1983); RÓNA Judit, *Nap nap után: Babits Mihály életének kronológiája: 1883–1908*, Babits-kronológia 1 (Budapest: Balassi Kiadó, 2011); RÓNA Judit, *Nap nap után: Babits Mihály életének kronológiája: 1909–1914*, Babits-kronológia 2 (Budapest: MTA BTK ITI–Balassi Kiadó, 2013); RÓNA Judit, *Nap nap után: Babits Mihály életének kronológiája: 1915–1920*, Babits-kronológia 3 (Budapest: Balassi Kiadó, 2015).

A késester ezüst mellénygombjairól egy régi éjféli mise jutott az eszébe, Szekszárd, 1900. Diókkal játszottak, ha valamelyik lány azonnal a tiloshoz ért, nagy volt a gaudium. Szürke keszkenőbe bugyolált szőke leányfejek, hó nélküli hideg, a falusi utcán lombtalanul fázó fák. A gyóntatószékben az öreg Szilveszter, klepetusán mindennap egy gomb, mellette a gyóntatópadon kövér, fekete macska, fényes szemekkel.¹¹

Ez az igencsak sűrű részlet a *Líra, kalendárium, mese, vers, kabala* című, 1911 végén keletkezett, és elsőként az 1912-es év elején a *Nyugat*-ban közölt prózai-verses műre utal, melyben Babits önéletrajzi keretben gondol vissza az 1900. év szilveszterének éjjelére:

És akkor odanéztem és ott láttam ülni az öreg Szilvesztert. Senkise látta, csak én. Ott ült a gyóntatószékben, gyóntató gyanánt; fölbe hajolt a farácsos kerítés kis asztalkájának és hosszú vén szakállá már átnőtt az asztalkán. [...] Mellette még a gyóntató padon egy kövér fekete macska ült fényes szemekkel. Rám nézett. Én meg néztem az öreg Szilvesztert, amint egyik kezével gépiesen épen az utolsó gombját gombolgatta

Klepetusán – ő az év –
minden nap egy gomb.
Dorombol a macska
Dimdirim-doromb.¹²

Szilasi tehát az irodalomtörténeti munkákban fellelhető tudás mozgósításán túl Babits szépírói szövegeit is beledolgozza a kisregénybe, vagyis átalakítva, parafrázálva építi be azokat a prózába. Elképzelhető persze, hogy mindez rejtve marad az olvasó előtt, viszont amennyiben ismeri Szilasi forrását, rálehet a kronológiában a referenciára (vagy akár önálló kutatásba is kezdhet), s ez elvezetheti őt a forrásszövegekig. Igaz, ebben az esetben kétségtelenül megnehezíti a folyamatot, hogy a kisregényből nem derül ki, itt valójában egy tízes évek eleji referenciával van dolgunk, a kronológia vonatkozó kötetekben ugyanakkor az 1899. december 31-ét, illetve a *Líra, kalendárium, mese, vers, kabala* 1911 végi keletkezését és 1912 eleji megjelenését tárgyaló passzusokban is rálehetünk az adatokra.¹³

A kisregény egy későbbi, 1908. augusztusi szakaszában Mihály, nem sokkal azelőtt, hogy új munkahelyére, Fogarasra indulna, első itáliai útján Velencébe látogat. Mindamellet, hogy Szilasi itt is pontosan követi az út (a kronológiában is fellelhető) leírását,¹⁴ a közeli jövőt már ismerő narrátori perspektíva is érvényesül a fejezetben:

Még egy hónap, és nehéz, barna kenyér meg bivalytejes kávé lesz az uzsonnája, ha akarja, ha nem. Fogaras, Fő tér, Chyba cukrászda. Egy felszolgáló kisasszonyba lesz majd abban a csikorgó hidegben vadul szerelmes. Ha kibomlik a lány ruhája, azonnal fellobban a kályhában a láng, és megáll az óra a falon, ezt diktálja vers, hagyomány, a folytonos keresés teljes reménytelenségének mély nyugalma.¹⁵

Az idézet utolsó mondatának lírai részlete Babits *Sugár* című, 1908-ban keletkezett versének parafrázisa: „Kályhában fellobog a láng, / falon az óra elakad, / ha büszkén a tükör előtt / kibontod élő derekad.” Szilasi jó érzékkel nem nevezi meg a vers műzsáját, azaz a fogarasi cukrász kisasszonyt: a szakirodalom Török Sophie kéziratban maradt, a Babits visszaemlékezéseit a fikcióba integráló novellája nyomán Emmaként hivatkozik a nőre, azonban – ahogyan ezt Róna is jelzi a kronológiában – feltehetően fikatív névről van szó, még

¹¹ SZILASI, i. m., 35.

¹² BABITS Mihály, „Líra, kalendárium, mese, vers, kabala”, *Nyugat* 5, 1. sz. (1912): 1–7, 5–6.

¹³ RÓNA, *Nap nap után: Babits Mihály életének kronológiája: 1883–1908*, 129; RÓNA, *Nap nap után: Babits Mihály életének kronológiája: 1909–1914*, 416–419, 427.

¹⁴ RÓNA, *Nap nap után: Babits Mihály életének kronológiája: 1883–1908*, 440–442.

¹⁵ SZILASI, i. m., 89–90.

ha maga a kapcsolat valós is volt.¹⁶ Ez a néhány kiragadott példa is rámutat arra, hogy Szilasi mekkora tudásanyagot mozgat meg akár csak egyetlen mondat megírásához is, ráadásul az élettörténeti tények felidézése mellett, ahogyan erről már ejtettünk szót, szépírói textusokat is beemel a kisregénybe, melyek felhasználását elsősorban az önéletrajzi jelleg motiválja, tehát az életrajzi fókusz mindvégig domináns marad.

Szilasinak a referencialitás és a fikció e sajátos ötvözetét eredményező megoldását egy, a kisregényben szereplő konkrét szöveghely segíthet megvilágítani. Mihály, amikor 1908-ban visszagondol az egyetemi időkre és a Négyesy-szemináriumokra, azt is felidézi, hogy *Arany János az 1877. év második felében* című, Arany költészetét tanulmányozó szakdolgozatát bölcsészdoktori értekezéssé tervezte továbbfejleszteni. Ennek elméleti megalapozásaként elsősorban a james-i pszichofilológiához fordult, melynek tézise, hogy a költemény képzetelemekből épül fel, az értelmezés kulcsa pedig ezeknek az elemeknek az azonosításában rejlik, tehát „[a]z igazi életrajz a különböző eredetek átfogó feltárása”.¹⁷ Mihály azonban később (a fejezet jelen idejében, 1908 tavaszán) már vitatja James összefüggő tudatfolyamról alkotott elképzelését, s nem folytonos „képszalagról”, inkább elkülönülő „szigetekről”, a gyermekkorból, az olvasmányokból és érzéki benyomásokból megmaradt, „hívásra váró” „tanúemlékekről” beszél, melyek „megszólítására” egyedül a líra képes.¹⁸ Valami hasonló történik a kisregényben is, hiszen a Babits életéről rendelkezésre álló adatok, illetve a különböző státuszú szövegek (ha tetszik, „szigetek” és „tanúemlékek”) új összefüggésekbe kerülnek egymással, s ezekből bontakozik ki Szilasi Babits-életrajza; a múlt rekonstruálása, az életrajz fennmaradt töredékeinek „megszólítása”, azaz – ez esetben – történetté rendezése itt a fikciós munka révén valósul meg.

Nagyobb távlatból nézve a fikcionalás intertextuális eszközei egyrészt egy olyan életrajzi Babits-kép megfogalmazását teszik lehetővé, amelyet az irodalomtörténeti szakmai ethosz spekulatívnak vagy irrelevánsnak tartana, és amely az életrajz fordulata helyett annak mikroeseményeihez kapcsolja a költői tapasztalás impresszionista folyamatát. Másrészt, a szövegbe rejtett irodalomtörténeti tudás irodalomtörténeti-műveltségi játékra, egyfajta metaolvasásra hív, a szöveghelyek felismerése ugyanis a költői versengés sajátos formájává válik a kisregényben.

Petőfi a ködben?

Milbacher Róbert *P/S avagy utóirat a költő titkos életéhez* című, 2026-ban megjelent „áltörténeti kisregénye” a Szilasiétól eltérő nézőpontból, illetve más poétikai megoldásokkal dolgozik, ugyanis Petőfi Sándor állítólagos „titkos életét”, azaz a segesvári csatát követő időszakot teszi az elbeszélés tárgyává egy kutatási-nyomozási folyamaton keresztül. Valójában nem „klasszikus” értelemben vett biofikcióval van dolgunk, hiszen nem „találkozunk” Petőfivel, csupán mások elbeszélésein, vélt vagy valós információin keresztül értesülünk az ütközet utáni lehetséges életéről. (Kivéve persze a prologust, már ha elfogadjuk, hogy a kötet élén Petőfi haláláról olvashatunk, mely nyilvánvalóan egészen más színben tünteti fel az utána következő történetet.) A kisregény szereplőinek egy része felismerhető és azonosítható, többüket nevükön is nevezi a szöveg: az első fejezetekben feltűnik Szendrey Júlia, Petőfi

¹⁶ RÓNA, *Nap nap után: Babits Mihály életének kronológiája: 1883–1908*, 458–459. Lásd ehhez BUDA Attila, „Emma?”, in BUDA Attila, *Teremtő utánzás: Babits-tanulmányok*, 212–226 (Budapest: Ráció Kiadó, 2007); lásd továbbá a *Sugár* keletkezéstörténeti jegyzetét: BABITS Mihály, *Összes versei, 1906–1910: Kritikai kiadás*, s. a. r. KELEVÉZ Ágnes, Babits Mihály összes versei: Kritikai kiadás 2 (Budapest: Argumentum Kiadó–Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet, 2022), 482–486.

¹⁷ SZILASI, i. m., 77. Lásd RÓNA, *Nap nap után: Babits Mihály életének kronológiája: 1883–1908*, 229.

¹⁸ SZILASI, i. m., 78.

özvegye, s közben szó esik Horvát Árpáddal való keserves házasságáról, valamint betegségéről és haláláról is. Szeretője, Tóth József lesz az, aki Júlia halála után Petőfi nyomába ered, hogy kiderítse, mi történt Segesvár után, és bizonyosságot szerezzen arról, életben van-e a még költő. Az egyes szám első személyű, névtelen narrátor pedig az életrajzi és irodalomtörténeti utalások alapján vélhetően Gyulai Pál, aki a nemzetépítés ügyén dolgozó irodalomtörténészként hallgatja végig Tóth történetét.

A szerző szavaival élve a *P/S* „minden elemében Petőfi Sándor történetileg hiteles életrajzára épül, mégis olyan alternatív történelmi valóságot hoz létre, amely akár lehetett volna így is.”¹⁹ Az olvasó tehát voltaképpen egy kvázi-élettörténetet forgat, amelynek az alapját – ahogyan Milbacher a kötetbemutató beszélgetésben is megerősíti – filológiai és történetileg igazolható adatok képezik.²⁰ Ebből a szempontból is találó Margócsy István megfogalmazása, miszerint Milbacher, „az irodalom története tudását és ötleteit most szépirodalmi (archaizáló!) formában teszi közzé; mintegy megfordítva szakmáját: nem az irodalomból csinál történetet, hanem a történetből csinál irodalmat.”²¹

A kisregény a Petőfi halálával, eltűnésével, illetve továbbélésével kapcsolatos legendák köré szerveződik,²² melyek máig nem hagyják nyugodni a közvéleményt, sőt, nem ritkán szélsőséges indulatokat váltanak ki a nyilvánosságban. Ezen a ponton hozható összefüggésbe a szöveg a biofikciós történetképzés metaforizációs törekvésével,²³ hiszen egy múltbéli élettörténet fikciós újraalkotása a jelen értelmezésére is hatással lehet. Azon túl, hogy a mű olvasása során betekintünk a Petőfi utáni nyomozás állomásaiba, a *P/S* a narratíva-, sőt legendaképzés problémáját is felveti, ugyanis a kifogyhatatlan Petőfi-legendárium működ(tet)ése, a költő továbbéléséről szóló történetek létrejötte sok szempontból összekapcsolható az összeesküvéselmélet-gyártással.²⁴ A kisregény tehát 19. századi keretben mutat rá arra, hogy miképpen állhat össze töredékes, eltérő hitelességű és bizonytalan eredetű információkból koherensnek tűnő, a korábban homályban maradt részletekre magyarázatot kínáló, a „nagy igazságot” feltáró narratíva, s ennek a kérdéskörnek a problematizálása teszi aktuálissá a művet a mai olvasó számára.

Fontosabb azonban, hogy a szöveg tudós-biofikcióként hogyan járja körbe az irodalomtörténeti tudás, illetve a kánon- és kultuszképzés kérdéseit. Szilasi kisregényeivel ellentétben a *P/S*-ben maga a kutatás is a fikció részévé válik, sőt ez áll a középpontban. Tóth aprólékos nyomozása során összegyűjti a Petőfiről szóló híradásokat, felkeresi az állítólagos tanúkat, ellenőrzi a vallomásokat, majd az egymástól távol eső adatokat összekapcsolva próbálja meg rekonstruálni a költő Segesvár utáni útját. Nyomozása azonban – állítása szerint legalábbis – korántsem zökkenőmentes. A *P/S* egyik – egyébként rendkívül szórakoztató – jelenetében Tóth végső elkeseredésében egy térképen jelöli Petőfi felbukkanásának pontjait, abban a reményben, hogy talán sikerül felfedeznie egy újabb, a költő hollétére utaló nyomot: „Bár még azzal is próbálkozott, hogy a térképre tette a költő vélhető útvonalát, hogy lássa, nem

¹⁹ „»A biofikció a kulcsszó«: A hét írója: Milbacher Róbert”, [interjú], *litera.hu*, 2025.01.28., hozzáférés: 2026.08.30, <https://litera.hu/magazin/interju/a-biofikcio-a-kulcsszo-a-het-iroja-milbacher-robert.html>

²⁰ MILBACHER Róbert és SZEGŐ János, „Milbacher Róbert: *Variációk a múltra*: Kötetbemutató beszélgetés”, *YouTube.com*, 2026.01.30, hozzáférés: 2026.08.30, https://www.youtube.com/watch?v=AJ42ZD_R9XA

²¹ MARGÓCSY István, „Az irodalomtudós tréfálgozik”, *Élet és Irodalom* 70, 15. sz. (2026), hozzáférés: 2026.08.30, <https://www.es.hu/cikk/2026-04-10/margocsy-istvan/az-irodalomtudos-trefal kozik.html>

²² Az irodalomtörténeti legendákhoz fűződő kutatói érdeklődést Milbacher *Legendahántás* című ismeretterjesztő kötete is jelzi, ám míg ott dokumentumok segítségével vizsgálja felül a korábban tényként rögzült tévhiteket, a *P/S*-ben valós adatok felhasználásával alkot meg egy fikciós Petőfi-életrajzot. Lásd MILBACHER Róbert, *Legendahántás: 50+1 tévhit a magyar irodalomban* (Budapest: Magvető Kiadó, 2021).

²³ Michael LACEY, „Reprezentáció helyett metaforizáció: Az élet művészi megragadása a biofikcióban”, ford. GYENIS Dorina, in *Intimitás és indiszkrécio a modern és kortárs irodalomban: Autofikció, biofikció, kulcsregény*, szerk. MAJOR Ágnes, SÁRI B. László és Z. VARGA Zoltán, *Reciti konferenciakötetek* 34 (Budapest: Reciti, 2026). [Megjelenés előtt.]

²⁴ MILBACHER és SZEGŐ, i. m.

rajzolódik-e ki valamiféle titkos üzenet a helyeket összekötő vonalakból, de amikor kiolvasni vélte a JULIA nevet, megrémülve józan eszének elvesztésétől, letett a további kutakodásról.”²⁵ Ez a mozzanat azon túl, hogy megidézi a bűnügyi filmekből jól ismert, térkép előtt álló, összefüggéseket fürkésző, gyilkossági ügyeket felgöngyölítő nyomozó képét, arra is rámutat, hogy az adatok kényszeres túlértelmezése milyen álfelismerésekhez vezethet egy kutatási folyamat során, melyekkel jobb esetben még időben szembesül a kutató. Tóth itt még érzékeli saját értelmezési stratégiájának határait, azonban a nyomozás során egyre több, más és más forrásból származó információt kapcsol össze, melyet aztán a narrátor Gyulai kissé gyanúsak talál, hiszen nem világos számára, honnan is szerezhették róluk tudomást. Tóth a lehetséges „orosz-szál” felkutatása közben például egy kiadatlan, radikális hangnemben megírt versről beszél, melynek létezéséről ugyan Gyulai is tud, ám ő maga sem fér hozzá a szöveghez, mivel az megsemmisült, a másolatokat pedig korábban lefoglalta a titkosrendőrség:

Tóth már ott tartott, hogy szerinte igaza volt Sándornak, amikor a dicsőséges nagyurakat akasztással fenyegette, vagyis mindenkit, aki hatalmat gyakorolt a szegény és megalázott nép felett, válogatás nélkül likvidált volna. Ekkor közbevettem, hogy honnan ismeri ezt a verset, mert azt ugyan magam is tudtam, hogy ezt szánta Sándor azokban a napokban a forradalmi hév felkorbácsolására, de mivel még a pilvaxos ifjak is túl radikálisnak tartották, együtt elégették, így a szöveg nem maradt fenn. Persze én azzal is tisztában voltam, hogy a szegény kis dadogós, szerencsétlen sorsú Sükei megjegyezte, és leírta, így kéziratos formában terjesztették a tömegben, de azt is tudtam, hogy a titkosrendőrség egytől egyig begyűjtötte a példányokat, mert féltek a terrortól, amire felszólít, és ami a nemesség teljes kiirtásával fenyegetett.²⁶

Tóth ezután azt állítja, Júliától kapta meg a vers egyik példányát, de később jobbnak látta elégetni azt. Magyarázata lezárhatná a kérdést, Gyulai azonban továbbra is kételkedik, és nem sokkal később egy újabb hasonló eset kelti fel a figyelmét. Petőfi politikai radikalizálódása kapcsán Tóth egy ekkor még kiadatlan, csupán a költő szűkebb környezete által ismert, „nagyszabású, keserű eposzt” említ, melyben „a király megölésére biztat [...] a költő, aki magát apostolként, isten prófétájaként és mártíriaként tünteti föl.”²⁷ Mindazon túl, hogy ez tovább erősíti Gyulai gyanakvását Tóth értesüléseivel kapcsolatban, a szöveg ezeken a pontokon a *Dicsőséges nagyurak...* és *Az apostol* keletkezés- és szövegtörténetéhez kapcsolódó tudást is mozgósítja.

Tóth a kisregényben egy alternatív Petőfi-életrajz részleteibe avatja be Gyulait: a különféle tanúvallomásokból arra a következtetésre jut, hogy túlélte a segesvári ütközetet, s a nyomok alapján eleinte úgy tűnik, rövid bujkálás után nyugatra ment. Később a nyomozás más irányt vesz, ugyanis Tóth az orosz filozófus, Bakunyin Petőfire tett hatásával és a nemzetközi forradalmakkal magyarázza a költő politikai radikalizálódását és azt, hogy végül Oroszországban telepedett le, mindebben ráadásul Petőfi szlovák származása is fontos szerephez jut. Nyomozása a kisregény epilógusában azonban új megvilágításba kerül, ugyanis Csengery Antal, miután Gyulai elmeséli neki a teljes történetet, politikai kapcsolatait mozgósítva utánajár annak, hogyan kerülhettek olyan fontos és mások által nem hozzáférhető információk Tóth birtokába, melyek ismeretében erre a következtetésre jutott. Ekkor derül fény arra, hogy Gyulai korábbi gyanakvása nem volt alaptalan: Tóth ugyanis az osztrák belügy „Postás” fedőnevű embere volt, és azért állították Júlia mellé, hogy jelentse, ha volt férje felbukkanna. Gyulai és Csengery számára tehát világossá válik, hogy a Tóth által felderített történet aligha állja meg a helyét. Elképzelhető ugyan, hogy Petőfi valóban túlélte a csatát, majd Oroszországba került, sőt orosz kapcsolatokkal is rendelkezett, de ahogyan Csengery feltételezi, az is megeshet, hogy mindez csupán az osztrák titkosszolgálat által kreált

²⁵ MILBACHER, „P/S...”, 64.

²⁶ Uo., 80.

²⁷ Uo., 84.

dezinformáció, amellyel az épp kialakulóban lévő Petőfi-kultuszt igyekeznének gyengíteni. Gyulainak pedig kulcsszerepe lenne ebben, mivel – ahogyan Csengery figyelmezteti – a kultikussá válás megakadályozásának „éppen te volnál az eszköze, hiszen nagyon is jól tudják, hogy a te munkásságod nyomán épül föl a nemzeti nyelv és irodalom Pantheonja olyan hősökkel benépesítve, akik példaként szolgálhatnak az egész öntudatra ébredő nemzet számára.”²⁸

Milbacher ezen a ponton egyértelműen összefüggésbe hozza a Petőfi-életrajzot az irodalomtörténet-írással, a kánonképzéssel és a kultuszalakítással, sőt a forráskritika fontosságával, s Petőfi állítólagos továbbélésének kutatása helyett inkább arra irányítja a figyelmet, hogy miként jöhet létre egy információból történeti tudás, és ebben milyen szerepe lehet az irodalomtörténésznek. Amikor a kisregény zárlatában Gyulai és Csengery a hallgatás mellett döntenek, a fiktív történet már-már metaleptikus módon kapcsolódik össze az olvasói/befogadói szinten hozzáférhető irodalomtörténeti tényekkel, hiszen megállapodásuk magyarázatot kínál arra, hogy Petőfi feltételezett továbbélése miért maradhatott ki az irodalomtörténeti narratívákból. Az irodalomtörténeti tudásképzés efféle fikciósítása voltaképpen azt a felismerést implicálja, hogy az általunk ismert Petőfi-kép és -életrajz egy korábbi, szélsőséges szelekciós folyamat eredménye, még akkor is, ha a Milbacher-kötet alcímében az „áltörténeti kisregény” műfajmegjelöléssel találkozunk, és ennek tudatában olvassuk a művet. Az persze nem derül ki a kisregényből, hogy valójában melyik lehetséges változat tekinthető valósnak a fikció világán belül, hiszen Tóth titkosszolgálati működése akár hitelesíthetné is az orosz szál meglétét, a Petőfiről kialakulóban lévő nemzeti hős- és mártírképet gyengíteni szándékozó osztrák érdekek ugyanakkor kérdésessé is teszik ezt az elképzelést. Mindez allegorikusan idézi meg a számunkra is ismerős „fake news”-gyártás, illetve a politikai narratívaépítés ideológiai szándék által vezérelt mechanizmusait, melynek célja a másik álláspontjának elvi hiteltelenítése, eredménye pedig a konszenzuális tudás megkérdőjelezése, a vitakultúra verbális erőszakra egyszerűsítése.

Milbacher kisregénye, ahogy már utaltunk rá, abban az értelemben kissé kilóg a biofikció hagyományos formái közül, hogy Petőfi ténylegesen nem jelenik meg benne. Ettől függetlenül teljesen világos, hogy biográfiai alakként nagyon is jelen van a történetben, s ezt az sem kérdőjelezi meg, hogy éppen a hiánya szervezi a narratívát, hiszen Tóth minden törekvése, ha látszólagosan is, arra irányul, hogy a hozzáférhető információkból megalkotható legyen az élettörténet hiányzó része. Ebben az esetben az irodalomtörténeti tudás egyfelől a fikció tárgya, másfelől pedig a fikció létrehozásának alapfeltétele lesz: a kisregény a töredékes, ám dokumentált múltból megalkotható tudás megszerzésének folyamatát mutatja be, ennek a fikcióba illesztését pedig az a filológiai és irodalomtörténeti ismeretanyag teszi lehetővé, amellyel a szerző professzionális kutatóként rendelkezik.

²⁸ Uo., 92–93.